

АЛЕКСАНДАР ВЕЛИКИ И РАТ У ЕГЕЈИ (336–331. П.Н.Е.)

Апстракт: Овај рад обрађује период егејске историје од 336. г.п.н.е. до 331. г.п.н.е. Тада је, походом Александра Македонског, слика Егеје неповратно измењена. Током ових пет година Македонци су се борили прво са Персијанцима, а касније са спартанским краљем Агидом за контролу над Егејским морем. Иако се сам Александар у Егеји и Малој Азији задржао само током 334. г.п.н.е, ратне операције су започеле још за време владавине његовог оца Филипа II 336. г.п.н.е, а победа у бици код Иса пресудно је утицала на њихов крај. Упркос томе што је слабо осветљен у изворима, Егејски рат представља важну појаву у историји Александровог похода, због претње коју су представљале заостале персијске снаге.

Кључне речи: Александар, Егеја, Македонци, Персијанци, Мемнон, поход, плаћеници.

Напад Македонаца на Персијско царство почео је још за живота краља Филипа. Он је послао генерале Пармениона и Атала са претходницом, да направе мостобран на малоазијској обали, који би олакшао даљи поход.¹ По претпоставкама одређених историчара, ова претходница је стигла чак до Ефеса, који је успела да освоји. Врло је могуће да је Филипово убиство утицало на заустављање напредовања.²

Персијски владар Дарије није одмах могао да одговори на ову претњу. Прво је, по доласку на власт, морао да се реши опасног евнуха Багоје. Потом је морао да се носи са побуном у Египту, коју је успео брзо да угуши.³ Ипак, није

¹ Diod. 16.91.2, 93.9, 17.2.4; уп. А.Т. Olmstead, *History of the Persian Empire*, The University of Chicago Press, Chicago&London, 1948, 490; E. Badian, Alexander in Iran, у: *The Cambridge History of Iran II*, ed. I. Gershevitch, Cambridge University Press, Cambridge 1985, 422.

² Arr. *Anab.* 1.17, казује да су, када је Александар дошао у Ефес, Ефешани хтели да казне оне који су срушили Филипову статуу. Она је могла да буде подигнута само уколико је Парменион заузео Ефес 336. г.п.н.е; уп. J. Bert Lott, Phillip II, Alexander and the Two Tyrannies at Eresos of IG XII.2.526, *Phoenix* 50/1 (1996), 35; E.M. Anson, The Persian Fleet in 334, *Classical Philology* 84/1 (1989), 46.

³ Olmstead, *History of the Persian Empire*, 491, 493; Badian, Alexander in Iran, 422; A.B. Bosworth, Alexander the Great Part 1: Events of the reign, у: *The Cambridge Ancient History*, vol. VI 2nd edition, eds. D. M. Lewis, J. Boardman, S. Hornblower, M. Ostwald, Cambridge University Press, Cambridge 2008, 797; A.P. Pappas, *Alexander the Great: The Dissolution of the Persian Naval Supremacy 334–331 B.C.*, CreateSpace Independent Publishing Platform, Dubai 2013, 89–90; E. Badian, Darius III, *Harvard Studies*

занемарио македонску опасност. Пошто је сматрао да ће се македонској војсци најбоље супротставити хеленски плаћеници, њих је и послао. Командант Даријевих плаћеника постао је Мемнон са Родоса. Судећи према подацима из историјских извора, Дарије је одабрао врло способног војсковођу.⁴

Описи борби између Пармениона и Атала с једне и Мемнона с друге стране могу се наћи највише код Диодора, уз неке корисне податке у Аристотеловој *Економији* и Полијеновој *Збирци ратних лукавстава*. Према подацима из наведених извора, Дарије је Мемнону дао војску и послао га да освоји Кизик. Овај је у томе замало успео.⁵ За то време Парменион је заузео Гринеј и опсео Питану, али га је одатле отерао Мемнон. Македонски заповедник Кала је са Македонцима и плаћеницима напао Персијанце негде у Троади. Поражен је и повукао се на рт Ројтиј.⁶

Полијен доноси још једно сведочанство о Мемноновој заповедничкој способности, када наводи да је успео да порази Пармениона и Атала, код Магнезије, са далеко мањим трупама.⁷ Персијски заповедник можда је успео да освоји и Лампсак, али је тада искусио потешкоће са плаћањем војника.⁸

Како се чини, рат на копну између Македонаца и Мемнона водио се на простору од Хелеспонта до Ефеса. Парменионов напад 336. г.п.н.е. је, изгледа, изненадио Персијанце и Дарија. Ово се објашњава тиме да је тада Дарију било важније да пацификује Египат. Такође, те исте године убијен је Филип, а Дарије у почетку Александра није сматрао претњом.⁹ Персијски владар послао је против

in Classical Philology 100 (2000), 252–254, тврди да је побуна у Египту угушена пре Даријевог доласка на престо.

⁴ Diod. 17.7.9, 18.2; уп. W.J. McCoy, Memnon of Rhodes at the Granicus, *The American Journal of Philology* 110/3 (1989), 423, 426.

⁵ Diod. 17.7.2–3, 8, наводи да је Мемнон имао 5.000 плаћеника на свом располагању; Poly-aen. 5.44.5 детаљније описује Мемнонов напад на Кизик; уп. Olmstead, *History of the Persian Empire*, 491.

⁶ Diod. 17.7.9–10.

⁷ Poly-aen. 5.44.4.

⁸ Aris. *Oecon.* 2.1351b. У литератури која је мени била доступна није наглашена важност овог податка. Треба имати у виду да је Аристотел савременик овим догађајима и да постоји могућност да је био врло добро обавештен о дешавањима у Малој Азији. Проблем недостатка средстава може да допринесе објашњењу зашто Мемнон није успео да у потпуности истера Македонце из Мале Азије. С друге стране, Olmstead, *History of the Persian Empire*, 487, тврди да се то освајање Лампсака одиграло раније.

⁹ Aesch. 3.238; уп. Anson, *The Persian Fleet*, 46, 48–49; McCoy, *Memnon of Rhodes*, 423; Badian, *Alexander in Iran*, 423; Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 797.

Пармениона Рођанина Мемнона, који је успео да однесе горе наведене победе, највероватније, током 335. г.п.н.е.¹⁰

Можда је сам Александар делимично допринео неуспеху македонске претходнице. Краљ је био у сукобу са Аталом и послао је Хекатеја да га убије.¹¹ Може се претпоставити да је убиство једног од заповедника имало јак утисак на војнике. Какав тачно, тешко је рећи.¹²

У науци постоји неслагање око тога да ли су током 336–335. г.п.н.е. војне операције вођене и на мору. Неслагање је настало око тумачења неколико натписа пронађених на Хију и Лезбу.¹³ Једна група научника тврди да је Парменион током 336. г.п.н.е. освојио Хиј и Лезб и прикључио их Коринтском савезу.¹⁴ Други тврде да у том периоду није било никаквих операција на мору.¹⁵ Изгледа да подаци из наративних извора не подупиру тезу да је било поморског ратовања.¹⁶

Александров прелазак у Малу Азију означио је другу фазу рата у Егеји. Александар је у поход кренуо с пролећа 334. г.п.н.е. Наводно, од Македоније до хелеспонтске обале стигао је за двадесет дана.¹⁷ Тада је приступио пребацивању

¹⁰ Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 797; Anson, *The Persian Fleet*, 46, 48–49; McCoy, *Memnon of Rhodes*, 424. Треба имати на уму да је Мемнон био само један од заповедника који су сузбили Македонце. Диодор (17.7.2) каже да је Дарије послао многе војсковође. Постоји могућност да су неки персијски успеси приписани Мемнону, јер је он био најпознатији противник Македонаца у Егеји у овом периоду, уп. McCoy, *Memnon of Rhodes*, 424.

¹¹ Diod. 17.2.5–6, 5.1–2; о сукобу Александра и Атала, док Александар још није био краљ в. Plut. *Alex.* 9; Iust. 9.7.

¹² Diod. 17.5.2. На истом месту Диодор наводи да је после Аталовог убиства македонска војска у Азији престала да планира преврат. Треба узети у обзир и Диодорове речи (16.93.8–9) да се Атал истакао у бици, што би га учинило популарним код војника. Поставља се питање да ли је Аталова смрт деморалишуће утицала на војнике. У мени доступној литератури нисам нашао да се неко детаљније бавио овим питањем.

¹³ У питању су RO бр. 83 (о тиранима у Ересу на Лезбу), бр. 84 (Александрово писмо Хијанима), бр. 85 (помирење на Митилени).

¹⁴ RO стр. 414–416, 422–423, 428–430; уп. A.J. Heisserer, *Alexander's Letters to Chians: A Redating of SIG³ 283*, *Historia* 22/2 (1973), 192–193, 195; Pappas, *The Dissolution*, 100–101.

¹⁵ Bert Lott, *Phillip II, Alexander and the Two Tyrannies*, 32, 34; Anson, *The Persian Fleet*, 47; McCoy, *Memnon of Rhodes*, 431. Њихови аргументи су: ниједан извор не помиње да је Парменион имао икакву флоту; персијска флота је током 336–335. г.п.н.е. била заузета ратовањем у Египту; Мемнон је постао заповедник флоте тек после пада Милета.

¹⁶ Диодор (17.7.2, 8) и Полијен (5.44.5) помињу само плаћенике које је Дарије дао Мемнону. Диодор нешто касније (18.22.1, 23.6, 27.5, 29.1–2) наводи да је Мемнон са поморским операцијама почео после пада Милета и Халикарнаса. Аријан (*Anab.* 1.18–19, 2.1) доноси сличне вести да се персијска флота појавила после пада Милета и да је почела рат на острвима после пада Халикарнаса. Са овим писцима је сагласан и Курције Руф (3.1.19–21).

¹⁷ Diod. 17.17.1; Arr. *Anab.* 1.11; уп. Pappas, *The Dissolution*, 89.

трупа на азијску обалу. Према Диодору, Александар је лично са шездесет бојних бродова допловио до Троаде.¹⁸ Аријан приповеда да је задужио Пармениона да пребаци војску од Сеста до Абида. Парменион је то урадио са 162 тријере и мноштвом других бродова. Јустин наводи податак да је Александар на почетку имао 182 брода.¹⁹ Персијска флота није ни покушала да спречи његов прелазак. Највероватнији разлог је то што није имала где да се укотви.²⁰

Александар је први сукоб са персијском војском имао на реци Гранику. Детаљни описи те битке се налазе код Аријана, Диодора и Плутарха²¹, те овде о њој неће бити много речи. Важно је поменути да је, на персијској страни, у бици учествовао Мемнон. Командовао је само својим одредом коњице и истакао се у борби.²² Одмах после битке Мемнон се повукао у Милет. Александар је прво заузео, без борбе, Сард и Ефес, којима је вратио стари устав. Потом је послао Алкимаха, да ослободи градове Јоније и Еолиде.²³ Александар је кренуо из Ефеса и опсео Милет. Македонски адмирал Никанор успео је да са флотом Коринтског савеза доплови до острва Ладе и да блокира Милет три дана пре него што је дошла персијска флота са 400 бродова. Персијанци су морали да се укотве код Микале и имали су проблема са снабдевањем. Александар је својој флоти забранио да се сукобљава са персијском, сматрајући да не може да однесе победу.²⁴ Хегесистрат, заповедник Милета, и Мемнон нису успели да одбране

¹⁸ Diod. 17.17.2.

¹⁹ Arr. *Anab.* 1.11; Iust. 11.6; уп. Olmstead, *History of the Persian Empire* 496, сматра да је Парменион извршио саму операцију, а Pappas, *The Dissolution*, 74, да су Аријанове бројке најближе истини. То значи да је македонска флота бројала око 160 бојних бродова и скоро 30.000 људи, не рачунајући људство на помоћним пловилима, уп. A.W. Gomme, A Forgotten Factor of Greek Naval Strategy, *The Journal of Hellenic Studies* 53/1 (1933), 17–18.

²⁰ Македонци су држали обе обале Хелеспонта; острва, пре свих Тенед и Лезб, су или уз Македонце или су неутрална, а атински клеруси на Лемну, Имбру и Саму су, претпоставља се, били уз Македонце, в. Pappas, *The Dissolution*, 93–95; Anson, *The Persian Fleet*, 44–47; уп. Gomme, A Forgotten Factor, 18, 22.

²¹ Arr. *Anab.* 1.14–16; Diod. 17.19–21; Plut. *Alex.* 16; уп. Polyae. 4.3.8; в. такође Olmstead, *History of the Persian Empire*, 497; Badian, *Alexander in Iran*, 425–426; Ф. Папазоглу, *Историја Хеленизма*, СКЗ, Београд 2010, 84–85.

²² Arr. *Anab.* 1.15; Diod. 17.19.4; в. McCoy, *Memnon of Rhodes*, 414–415, 423. Полијен (4.3.15) наводи да је Александар наредио да се не пустоши Мемноново имање, како би Персијанци посумњали на њега. У томе је можда успео, уп. McCoy, *Memnon of Rhodes*, 426–431.

²³ Diod. 17.21.7; Arr. *Anab.* 1.17–18; в. Olmstead, *History of the Persian Empire*, 498–499. Аријан (*Anab.* 1.17–18) каже да је Александар послао Лизимаха да ослобађа јонске и еолске градове, али већина научника сматра да је то био Алкимах, в. R. Seager, *The Freedom of the Greeks of Asia: From Alexander to Antiochus*, *The Classical Quarterly*, 31/1 (1981), 106; Heisserer, *Alexander's Letter*, 109; Bert Lott, Phillip II, *Alexander and the Two Tyrannies*, 37; Папазоглу, *Историја Хеленизма*, 85; Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 800–801.

²⁴ Arr. *Anab.* 1.18; уп. Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 801; Pappas, *The Dissolution*, 74. Разлог за кашњење може бити Даријева жеља да флоти дода још ратних бродова. Приде, толико

град. Александар га је заузео уз помоћ својих опсадних справа, нападајући с копна и с мора. Мемнон се са својим трупама повукао у Халикарнас.²⁵

Пошто је после Граника увидео да још увек не може да победи Александра у отвореној бици, Дарије је смислио нову стратегију - да ратује са Македонцима на два фронта. На истоку је припремао велику војску, која је требало да савлада Александрове трупе. На западу је Мемнону наложено да прави диверзије и да пренесе рат што ближе Хелади и Македонији. Требало је не ући у директну битку са Александром, већ му пресећи линије снабдевања и подстаћи Хелене да се побуне.²⁶

Паралелно са копненом војском деловала је и македонско-хеленска флота. Није могуће прецизно утврдити редослед којим су острва прилазила Александру, али, ако се претпостави да је флота пратила кретање копнене војске, онда би први на њеном путу био Тенед.²⁷ По овој логици, следећи би био Лезб, где су се Македонци умешали у збацивање тирана. Конкретно, у питању су тирани града Ереса, Аполодор и његова браћа, као и неименовани тирани Антисе. Подстицај Александру да збаци тиране можда је дао филозоф Теофраст.²⁸ Овом приликом је и Митилена пришла Македонцима. Последњи у овом низу био би Хиј. То острво се такође приклонило македонском краљу. Зна се да су Хијани морали да дају двадесет бродова за савезничку флоту.²⁹

После заузећа Милета Александар је распустио своју флоту, осим транспортних бродова и савезничких лађа из Атине. Као разлог наводи се да је била прескупа, да није била дорасла персијском бродовљу и Александрово

бродовље би имало потешкоће са снабдевањем на својој пловидби, уп. Pappas, *The Dissolution*, 93–95, 99; Anson, *The Persian Fleet*, 44–47; Gomme, *A Forgotten Factor*, 18, 22.

²⁵ Syll.³ 322 сведочи о томе да је Александар изабран за стефанефора када је освојио Милет; Arr. *Anab.* 1.19; Diod. 17.22.2–3; в. Olmstead, *History of the Persian Empire*, 499; Badian, *Alexander in Iran*, 428.

²⁶ Badian, *Alexander in Iran*, 427; A.R. Burn, *Notes on Alexander's Campaigns*, 332–330, *The Journal of Hellenic Studies* 72 (1952), 83; S. Ruzicka, *War in the Aegean 333–331 B.C.: A Reconsideration*, *Phoenix* 42/2 (1988), 134, 136; Pappas, *The Dissolution*, 97–99; Badian, *Darius III*, 255.

²⁷ Arr. *Anab.* 2.2 наводи како су Фарнабаз и Аутофрадат са стотину бродова заузели Тенед, што се највероватније десило септембра 333. г.п.н.е. (уп. Pappas, *The Dissolution*, 110). Може се закључити да је Тенед био уз Македонце, а највероватније им је пришао 334. г.п.н.е, на подстицај Никанорове флоте. Још један аргумент у прилог овом датуму је то што би Александар контролом Тенеда контролисао Хелеспонт и тиме додатно осигурао снабдевање житом.

²⁸ Ps.Dem. 17.7; RO бр. 83; Plut. *Non Posse* 1097B, Plut. *Adv. Col.* 1126F; уп. Bert Lott, *Phillip II, Alexander and the Two Tyrannies*, 29–30, повезује збацивање тирана са Алкимаховом мисијом.

²⁹ RO бр. 84, бр. 85; подршка Лезба и Хија Александру може се посредно закључити из вести Аријана и Диодора да је Мемнон напао ова острва 333. г.п.н.е, Arr. *Anab.* 2.1; Diod. 17.29.2; в. Heisserer, *Alexander's Letter*, 192, 196–198; Ruzicka, *War in the Aegean*, 132.

уверење да ће Персијанце победити у копненим бојевима.³⁰ Треба имати у виду да је са Александром била флота Коринтског савеза, дакле, флота различитих хеленских полиса, који нису имали прилике да увежбају заједничко војевање на мору. Дарије је имао армаду састављену од кипарских и феничанских бродова. Персијска флота, дакле, била је већа, боље опремљена и са искуснијим морнарима.³¹

У исто време када се хеленска флота враћала својим лукама, Мемнон је задужен да буде главнокомандујући операцијама против Александра.³² Он се са преосталом војском и флотом сместио у Халикарнас, који је припремио за опсаду. Александар је копненим путем дошао до Халикарнаса. Успут је придобијао градове, а нарочито је био благонаклон према Хеленима, којима је давао аутономију и изузеће од пореза.³³ Два извора која детаљно описују опсаду Халикарнаса, Аријан и Диодор, слажу се да су борбе око града биле тешке.³⁴

На крају, Мемнон и његови саветници решили су да напусте Халикарнас, јер нису могли да пробију опсаду. Спалили су град и повукли се у тврђаве на оближњем острву, у тврђаву Салмакиду, као и на острво Кос. Александар је ушао у напуштени град и сравнио га, али је поштедео Халикарнашане.³⁵ После овога Александар је оставио Асандра и Птолемеја да опседају преостале Персијанце у неосвојеним деловима Халикарнаса. Остатак војске је кренуо на исток да осваја области Мале Азије. Македонци су на крају дошли до Гордија, где су презимили. Чини се да персијска флота није током 334. г.п.н.е. имала значајније акције.³⁶ Тиме се завршава друга фаза рата у Егеји.

Овде није згорег рећи нешто и о персијској флоти, због њене изузетне улоге у даљем ратовању. Највероватније је бројала 400 бродова, из Феникије, Кипра и

³⁰ Arr. *Anab.* 1.20; Diod. 17.22.5–23, 1; уп. Badian, *Alexander in Iran*, 428; Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 801.

³¹ Parpas, *The Dissolution*, 74.

³² Arr. *Anab.* 1.20; Diod. 17.23.4–6; уп. Parpas, *The Dissolution*, 97; Папазоглу, *Историја Хеленизма*, 85.

³³ Arr. *Anab.* 1.20; Diod. 17.24.1; уп. Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 802; P. Thonemann, *Alexander, Priene and Naulochon*, у: *Epigraphical Approaches to the Post-Classical Polis: Fourth Century BC to Second Century AD*, eds. P. Martzavou and N. Papazarkadas, Oxford University Press, Oxford 2012, 28–29.

³⁴ Arr. *Anab.* 1.20–22; Diod. 17.24.3–27.4.

³⁵ Arr. *Anab.* 1.23; Diod. 17.27.5–6. Диодор не наводи паљење града. У белешци 118 у хрватском издању Аријана налази се податак да се друга тврђава звала Арконес, а Parpas, *The Dissolution*, 100, назива је Зефирион; в. Olmstead, *History of the Persian Empire*, 499–500; Папазоглу, *Историја Хеленизма*, 85; Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 801.

³⁶ Arr. *Anab.* 1.24–29; Diod. 17.27.5–28.5.

Мале Азије. До доласка у Егејско море, јуна или јула 334. г.п.н.е, флота је имала више заповедника.³⁷ Претходне две године та морнарица је учествовала у борбама у Египту.³⁸

Трећа фаза почела је с пролећа 333. г.п.н.е, када је Мемнон започео своју поморску офанзиву. У априлу или мају 333. г.п.н.е. персијски заповедник окупио је велику војску. Имао је на располагању 300 лађа и велики број најамника.³⁹ Прво острво које је пало био је Хиј. Судећи према историјским изворима, Хиј је пао без борбе, тако да је највероватније предат издајом.⁴⁰

После Хија персијска флота заплвила је ка Лезбу. Мемнон је успео да приволи себи градове на Лезбу, Антису, Пиру, Ерес и Метимну. Том приликом у тим градовима су постављени тирани који су били уз Персијанце. Митилена није хтела да му приђе, те ју је Мемнон опсео, с копна и с мора.⁴¹ У току те опсаде Мемнону је стигло посланство од Кикладских острва. Појавиле су се гласине да се спрема напад персијске флоте на Хелату и Македонију. То је изазвало радост међу противмакедонски настројеним елементима, најпре Спартанцима. Страх

³⁷ Arr. *Anab.* 1.18; Diod. 17.29.2 говори о 300 лађа, али постоји могућност да Диодор није имао у виду сво персијско бродовље; уп. Pappas, *The Dissolution*, 74–77, *Исти*, 76 даје шему структуре персијске флоте: феничких бродова је било 200, 100 тирских под краљем Аземилком (уп. Arr. *Anab.* 2.15), 80 из Арада, Сидона и Библоса под заповедништвом краљева Герострата, Енила и неименованог команданта из Сидона, и још 20 који су служили као пратња Датаму и Фарнабазу. Кипрани су послали 150 лађа: Пниагора са кипарске Саламине је водио 80, 40 су водили Андрокле из Амата, Стасикрат из Солија и Пасикрат из Курија, а краљ Пумиатон водио је 30 бродова из феничког Китија. Осталих 50 бродова дошли су из Карије, Ликије, Памфилије и Киликије, а командант је непознат. Бројност и састав овог бродовља реконструирше се из Аријановог излагања (*Anab.* 2.20).

³⁸ Pappas, *The Dissolution*, 74, 90.

³⁹ Arr. *Anab.* 2.1; Diod. 17.29.2; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 132. Аријан наводи да је Мемнон имао 400 лађа, за 100 више од броја који наводи Диодор. Могуће је да су тих 100 бродова остали код Халикарнаса као испомоћ Оронтобату, који је држао делове града.

⁴⁰ Arr. *Anab.* 2.1; Diod. 17.29.2; в. Ruzicka, *War in the Aegean*, 132; Olmstead, *History of the Persian Empire*, 501; Pappas, *The Dissolution*, 100–101; Папазоглу, *Историја Хеленизма*, 85; Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 804.

⁴¹ Arr. *Anab.* 2.1; Diod. 17.29.2; в. Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 804. Ruzicka, *War in the Aegean*, 132; Bert Lott, Phillip II, *Alexander and the Two Tyrannies*, 32, 37; Olmstead, *History of the Persian Empire*, 501; Badian, *Alexander in Iran*, 428–429; Pappas, *The Dissolution*, 101. Познато је да су у Ересу постављени тирани Агонип и Еурисилај, који су вероватно и предали град Мемнону, в. *RO* бр. 83.

од напада био је јако изражен на Еубеји.⁴² Ипак, Мемнона је стигла смрт док је опседао Митилену.⁴³

Мемнона је на месту главног команданта наследио нећак Фарнабаз. Он и његов заменик Аутофрадат наставили су са опсадом Митилене. Појачали су опсаду и град се убрзо нагодио с њима. У граду је остављен Ликомед Рођанин са посадом, а персијски команданти изнудили су велики новац од грађана Митилене.⁴⁴

Убрзо после тога Дарије је послао Тимонду, вероватно Фарнабазовог рођака, да доведе плаћенике који су били са персијском флотом и да потврди Фарнабазову команду. Њих двојица су се састали у Ликији, где је обављена примопредаја. Испоставиће се да је тај одлазак плаћеника кључно ослабио персијске напоре у Егеји.⁴⁵ Фарнабаз се после тога спојио са Аутофрадатом. Њих двојица су прво послали заповедника Датама са десет бродова на Кикладе, да тамо учврсти персијско присуство. Они сами су запловили ка Тенеду, који су освојили застрашивањем.⁴⁶ Тенед је контролисао приступ Хелеспонту, а тиме и превоз жита за Хеладу. Дарије је послао Аристомена да заузме Хелеспонт. Овај је под својом командом, највероватније, имао флоту из Мале Азије, неких 50-ак бродова.⁴⁷

Александар је увидео да је погрешно што је распустио флоту Савеза, те је наредио Хегелоху да састави нову. Тој флоти је наменио 500 таланата, а за одбрану Хеладе и Македоније 600. Наредио је и савезницима да скупљају бродове.⁴⁸ С

⁴² Arr. *Anab.* 2.1; Diod. 17.29.2–3, 31.3; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 132; Pappas, *The Dissolution*, 101; Папазоглу, *Историја Хеленизма*, 85; Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 804.

⁴³ Arr. *Anab.* 2.1; Diod. 17.29.2; в. Ruzicka, *War in the Aegean*, 132; Olmstead, *History of the Persian Empire*, 501; Badian, *Alexander in Iran*, 428–429. Диодор Мемнонову смрт назива крајем Даријејеве државе, уп. Badian, *Alexander in Iran*, 429; Папазоглу, *Историја Хеленизма*, 86.

⁴⁴ Arr. *Anab.* 2.1; в. Ruzicka, *War in the Aegean*, 132; Olmstead, *History of the Persian Empire*, 502.

⁴⁵ Arr. *Anab.* 2.2; Curt. 3.3.1; уп. Bosworth, *Alexander the Great Part 1*, 804; Ruzicka, *War in the Aegean*, 137, наводи да је Тимонда тада одвео 15.000 плаћеника. Тиме је Фарнабазу и Аутофрадату остављено недовољно пешадије која би могла да држи градове на острву; A.V. Bosworth, *The Mission of Amphoterus and the Outbreak of Agis' War*, *Phoenix* 29/1 (1975), 37; Badian, *Agis III*, 177; Olmstead, *History of the Persian Empire*, 502; Pappas, *The Dissolution*, 106–107, 116–117, тврди да је било 20.000 плаћеника. Без обзира на број, ти плаћеници су они који су учествовали на Даријевој страни у бици код Иса.

⁴⁶ Arr. *Anab.* 2.2; в. Ruzicka, *War in the Aegean*, 134; Olmstead, *History of the Persian Empire*, 502; према хронологији у Pappas, *The Dissolution*, 110, Датамова и Фарнабазова пловидба била је у септембру 333. г.п.н.е.

⁴⁷ Curt. 4.1.36, каже да је Дарије послао Аристомена после битке код Иса, с друге стране Pappas, *The Dissolution*, 107, тврди да је то било током Тимондине мисије.

⁴⁸ Curt. 3.1.19–21 тврди да је Хегелох командовао копненом војском, а Амфотер флотом; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 132; Pappas, *The Dissolution*, 104.

друге стране, Антипатар је наредио Протеји да сакупи бродовље на Пелопонезу и Еубеји. Тим бродовима Протеја је успео да победи Датама и да му одузме осам бродова.⁴⁹

У међувремену је дошло до копнених операција. Персијски заповедник Халикарнаса Оронтобат је, са војницима које је имао, кренуо у поход и освојио Каунд, Теру, Калипољ и Триопиј. Тај поход био је, највероватније, током августа. У септембру Оронтобата су поразили Птолемеј и Асандар, сатрап Лидије. Притом су заузеле сам град, као и већи део јужне Карије.⁵⁰

Крајем 333. г.п.н.е. Хегелох и његов заменик Амфотер имали су своју флоту и започели су противнапад на северу Егејског мора. Прво су поразили Аристомена, који је накратко био заузео Хелеспонт. Потом су освојили Тенед.⁵¹ Тиме је Хелеспонт био сигуран и довоз жита обезбеђен. Хегелох је, ипак, зауставио сав довоз жита, захтевајући да Атињани пошаљу стотину лађа које би биле пратња и заштита теретним бродовима.⁵² Отприлике истовремено са падом Тенеда, у септембру, и Оронтобат је поражен.

Персијским заповедницима недостајало је пешадије за било какав већи успех, али су покушавали да се организују против Македонаца. Прво су отпловили на Хиј, где су поставили посаду, вероватно јер су сумњали у верност острвљана.⁵³ Део флоте, преко стотину бродова, послали су на Кос и Халикарнас.⁵⁴ Та флота возила је војску која је имала задатак да поврати Халикарнас. Фарнабаз и Аутофрадат поново су заузеле Милет и од тамошњег живља изнудили велики новац. Сами заповедници су са стотину бродова пошли ка Андру и Сифну. Та острва су им служила да нападају бродове са житом, а од тамошњег становништва извукли су велики новац.⁵⁵

⁴⁹ Arr. *Anab.* 2.2; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 139; Pappas, *The Dissolution*, 101–102 (ту је наведена хронологија догађаја, из које се види да су Александар и Антипатар организовали одбрану Егеје истовремено са Мемноновим нападима на Хиј и Лезб током летњих месеци 333. г.п.н.е.).

⁵⁰ Arr. *Anab.* 2.5; Curt. 3.7.4; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 135, 140; Pappas, *The Dissolution*, 110, 115–116.

⁵¹ Arr. *Anab.* 3.2; Curt. 4.1.36–37; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 139; Pappas, *The Dissolution*, 110, 115.

⁵² Ps.Dem. 17.20; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 139; G.L. Cawkwell, A Note on Ps. Demosthenes 17.20, *Phoenix* 15/2 (1961), 77–78, датује македонско освајање Тенеда у 332. г.п.н.е.; Pappas, *The Dissolution*, 123.

⁵³ Arr. *Anab.* 2.13; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 141.

⁵⁴ Arr. *Anab.* 2.13; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 141; Pappas, *The Dissolution*, 113.

⁵⁵ Arr. *Anab.* 2.13; Curt. 4.1.36–37; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 141–142; Pappas, *The Dissolution*, 110, 118.

Ту, на Сифну, новембра 333. г.п.н.е, персијским заповедницима дошао је спартански краљ Агид да тражи помоћ у планираној побуни против Македонаца. Тада се прочуло за исход битке код Иса, због чега је Фарнабаз хитно отпловио на Хиј.⁵⁶ Ипак, због краја пловне сезоне, нису се више могле водити операције. Агид је новац и бродове које је добио од Персијанаца дао брату Агесилају, којег је послао прво на рт Тенар, па на Крит. Аутофрадат је са двеста бродова допловио до Халикарнаса, који је поново заузет, и ту је презимио.⁵⁷

Рат у Егеји решио је Александар својом победом код Иса и потоњим освајањем Феникије. Тада му прилазе феничански и кипарски бродови, који су чинили већину персијске егејске флоте.⁵⁸ Фарнабаз и Аутофрадат остали су са врло мало војске, а Хегелок и Амфотер крећу у напад. Још од раније држали су Тенед. Затим су, на позив грађана, прешли на Хиј. Тамо су заробили Фарнабаза, тиране које је он поставио и остатак персијске флоте.⁵⁹ Затим су прешли на Лезб и освојили Митилену. После тога, на лето 332. г.п.н.е, Амфотер је послат са шездесет бродова да освоји Кос.⁶⁰ На копну је македонски заповедник Балакар победио извесног персијског заповедника Хидарна и заузео Милет. Тада је и заповедник Кала кренуо да осваја Пафлагонију, а Антигон је поразио неку војску која је после Иса хтела да заузме Лидију.⁶¹ Хегелок је заробљене тиране довео

⁵⁶ Arr. *Anab.* 2.13; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 143; E. Hadjidaki, *The battle against Alexander from Crete during the c. 4th B.C., Acta of Conference, Alexander the Greek Cosmos–System and Global Contemporary Global Society*, Volume A, Academy of Institutions and Cultures, Under the auspices of M. Tritos, M. Papanikolaou, S. Pavlidis, Thessaloniki 2013, 103; Parpas, *The Dissolution*, 119.

⁵⁷ Arr. *Anab.* 2.13; в. Ruzicka, *War in the Aegean*, 143; Bosworth, *The Mission of Amphoterus*, 32; Badian, *Agis III*, 176; Hadjidaki, *The battle against Alexander*, 103; Parpas, *The Dissolution*, 120.

⁵⁸ Arr. *Anab.* 2.8–12, 20; Diod. 17.32–35; в. Olmstead, *History of the Persian Empire*, 504–506; Badian, *Alexander in Iran*, 431–432; Parpas, *The Dissolution*, 121, 140; Папазоглу, *Историја Хеленизма*, 95. Саламински краљ Пниагора позивао се на митско сродство са Александром када му је пришао, уп. *IG IV 1*, 583.

⁵⁹ Курције Руф 4.5.13–18 описује пад Хија; када је Фарнабаз сазнао за план житеља да острво предају Македонцима, поставио је Аполонида и Агенагору на власт у Хију. Хегелок и Амфотер су опсели град и сачекали да им га неко преда, што се и десило. Тада су поред тирана и Фарнабаза, заробили и 92 брода. Вероватно је Хиј предао извесни племић Алкимах, уп. F. Piejko, *The „Second Letter“ of Alexander the Great to Chios*, *Phoenix* 39/3 (1985), pp. 243–245. Фарнабаз је касније побегао из заробљеништва (Arr. *Anab.* 3.2).

⁶⁰ Arr. *Anab.* 3.2 наводи да су заробљени Аполонид са Хија, Аристоник из Метимне, који је ухваћен са неким гусарима, Фисин, Мегареј и други, чија имена Аријан не наводи); Curt. 4.5.19–22 наводи да је у хијској луци ухваћен Аристоник, тиранин Метимне, као и да су тада заробљени неки гусари. У Митилени је команду имао Харет Атињанин, који је у једном тренутку заменио Ликомеда Рођанина. Македонски заповедници нагодили су се са Харетом да им преда град у замену за слободан пролаз; в. Ruzicka, *War in the Aegean*, 146; Bosworth, *The Mission of Amphoterus*, 30.

⁶¹ *Syll.*³ 322 сведочи да је током 332/1. г.п.н.е. ситуација у Милету била довољно нестабилна да не одаберу стефанефора (на листи је наведено Аполоново име); Curt. 4.5.13; уп. Ruzicka, *War in*

Александру у Египат, а он их је вратио матичним градовима да им суде. Једино је Аполонида са Хија послао у Елефантину.⁶²

Последња фаза рата у Егеји вођена је на Криту, а протагониста је био спартански краљ Агид III. Он је читаву зиму и добар део пролећа 332. г.п.н.е. провео у Халикарнасу са Аутофрадатом.⁶³ Спартански краљ добио је од Персијанаца злато, бродове и најамнике. Са тим средствима успео је да освоји већи део Крита до краја 332. г.п.н.е. Могуће је да су га пратили Фарнабаз и Аутофрадат.⁶⁴ Александар је на пролеће или у рано лето 331. г.п.н.е. послао Амфотера са флотом да среди прилике на Криту и да очисти море од гусара. Када је македонска флота дошла, Агид је одустао од ратовања на Криту и прешао на Пелопонез. Амфотер је заузео острво.⁶⁵

На крају, треба нешто рећи о пиратима, који су у ово доба били активни у Егејском мору. Како изгледа, ратовање у Егеји допринело је процвату гусарства. Фарнабаз и Аутофрадат кренули су да унајмљују пирате када је њихова флота почела да се смањује. Гусарски бродови потврђени су у пратњи Фарнабаза и Аристоника из Метимне.⁶⁶ Пирати су били довољно велика претња да Александар пошаље Амфотера са великом флотом да очисти Егејско море од њих. Колико је Амфотер био успешан у том задатку, извори не кажују.⁶⁷

the Aegean, 146; можда је ту војску предводио Аријарат, који је преживео битку код Иса, в. Olmstead, *History of the Persian Empire*, 508; Burn, *Notes on the Alexanders Campaigns 332–330*, 84.

⁶² Curt. 4.8.11; уп. Heisserer, *Alexander's Letter*, 204; Bert Lott, *Phillip II, Alexander and the Two Tyrannies*, 33; Pappas, *The Dissolution*, 121–122.

⁶³ Ruzicka, *War in the Aegean*, 145.

⁶⁴ Diod. 17.48.1–2; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 145–147; Bosworth, *The Mission of Amphoterus*, 33; Badian, *Agis III*, 178; главно спартанско упориште на Криту била је Фаласарна, на западу острва, в. Hadjidaki, *The battle against Alexander*, 104; Pappas, *The Dissolution*, 129, 133

⁶⁵ Arr. *Anab.* 3.6; Curt. 4.8.15–16; уп. Ruzicka, *War in the Aegean*, 148–151; Bosworth, *The Mission of Amphoterus*, 28, 34 наводи да је Амфотер могао да има 300 бродова. Толика флота објашњава зашто Агид није хтео да му се супротстави на Криту.

⁶⁶ Пирате су користили и тирани Ереса, Агонип и Еурисилај, в. RO бр. 83, редови β 12–13, γ 11; Arr. *Anab.* 3.2; Curt. 4.5.18–21, наводи да је на Хију, уз Фарнабаза и хијске тиране, Аполонида и Атенатору, заробљено још 50 гусарских бродова, док је са Аристоницом из Метимне заробљено 10 гусарских лађа; в. J.J. Gabbert, *Piracy in the Early Hellenistic Period: A Career Open to Talents, Greece & Rome* 33/2 (1986), p. 156; Bosworth, *The Mission of Amphoterus*, 33.

⁶⁷ Curt. 4.8.15; Arr. *Anab.* 3.6, када говори о задатку који је Александар дао Амфотеру, не спомиње пирате; Атињани су дали почести генералу Диотиму, највероватније због борбе са гусарима, в. IG II³ 1, 336, Ps.Plut. *Vit. X Or.* 844A; уп. Bosworth, *The Mission of Amphoterus*, 33.

Библиографија:

- IG II³ = *IG Inscriptiones Graecae. Vol. II et III. Inscriptiones Atticae Euclidis anno posteriores. Editio tertia. Pars I.* eds. S.D. Lambert, M.J. Osborne, S.G. Byrne, V.N. Bardani, S.V. Tracy, De Gruyter, Berlin 2012–2014.
- IG IV = *Inscriptiones Graecae IV = Inscriptiones graecae Aeginae, Pityonesi, Cecryphaliae, Argolidis*, ed. Max Fraenkel. «Corpus inscriptionum graecarum Peloponnesi et insularum vicinarum», 1, Berlin 1902.
- RO = *Greek Historical Inscriptions 404–323 BC*, Edited with introduction, translations, and commentaries by P.J. Rhodes and Robin Osborne, Oxford University Press, Oxford, New York 2003.
- Syll.³ = *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, ed. W. Dittenberger, Leipzig 1915–1924.
- Aesch. = *Aeschines, Against Ctesiphon, Aeschines*, Translated by Chris Carey, *Oratory of Classical Greece volume 3*, series editor M. Gagarin, University of Texas Press, Austin 2000.
- Arist. *Oecon.* = *Aristotle, Economics, Aristotle in 23 Volumes*, vol. 18, Translated by G.C. Armstrong, Harvard University Press, Cambridge MA, William Heinemann Ltd, London (Loeb Classical Library) 1935.
- Arr. = *Arijan, Aleksandrova vojna (Anabaza)*, preveo i bilješkama propratio Milan Stahuljak, Matica hrvatska, Zagreb 1952.
- Curt. = *Quintus Curtius*, with an English translation by John C. Rolfe, in *Two Volumes*, Harvard University Press, Cambridge, MA, William Heinemann Ltd, London (Loeb Classical Library) 1971.
- Diod. = *Diodorus Siculus, Library, Diodorus of Sicily in Twelve Volumes with an English Translation* by C.H. Oldfather, vols. 4–8, Harvard University Press, Cambridge MA, William Heinemann Ltd, London (Loeb Classical Library) 1989.
- Diod. = *Диодор са Сицилије, Историјска библиотека, књиге 17–22, предговор, превод са грчког и коментар Маријана Рица, Матица српска, Нови Сад, 1998.*
- Iust. = *Marcus Junianus Justinus, Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, translated, with notes, by the Rev. John Selby Watson, Henry G. Bohn, London 1853.
- Plut. *Alex.* = *Plutarh, Usporedni životopisi III, Aleksandar, prijevod i bilješke Zdeslav Dukat*, Zagreb 1988.
- Plut. *Non Posse/ Adv. Col.* = *Plutarch, That Epicurus Actually Makes a Pleasant Life Impossible (Non Posse Suaviter Vivi Secundum Epicurum), Reply to Colotes in Defence of the Other Philosophers (Adversus Colotem), Plutarch's Moralia in Fifteen Volumes*, vol. 14, 1086C–1147A, with an English translation by Benedict Einarson and Phillip H. de Lacy, Harvard University Press, Cambridge MA, William Heinemann Ltd, London (Loeb Classical Library) 1967.
- Polyaen. = *Polyaenus's Stratagems of War*, Translated From the Original Greek, by R. Shepherd, printed for George Nicol, London 1793.
- Ps.Dem. = *(Pseudo-)Demosthenes, On the Treaty with Alexander*, Demosthenes with an English translation by C.A. Vince, and J.H. Vince, Harvard University Press, Cambridge MA, William Heinemann Ltd, London (Loeb Classical Library) 1926.
- Ф. Папазоглу, *Историја Хеленизма*, СКЗ, Београд 2010.
- E.M. Anson, *The Persian Fleet in 334*, *Classical Philology* 84/1 (1989), 44–49.
- E. Badian, *Alexander in Iran*, у: *The Cambridge History of Iran II*, ed. I. Gershevitch, Cambridge University Press, Cambridge 1985, 420–501.
- E. Badian, *Darius III*, *Harvard Studies in Classical Philology* 100 (2000), 241–267.

- J. Bert Lott, Phillip II, Alexander and the Two Tyrannies at Eresos of IG XII.2.526, *Phoenix* 50/1 (1996), 26–40.
- A.B. Bosworth, Alexander the Great Part 1: Events of the reign, y: *The Cambridge Ancient History*, vol. VI 2nd edition, eds. D. M. Lewis, J. Boardman, S. Hornblower, M. Ostwald, Cambridge University Press, Cambridge 2008, 791–845.
- A.B. Bosworth, The Mission of Amphoterus and the Outbreak of Agis' War, *Phoenix* 29/1 (1975), 27–43.
- A.R. Burn, Notes on Alexander's Campaigns, 332–330, *The Journal of Hellenic Studies* 72 (1952), 81–91.
- G.L. Cawkwell, A Note on Ps. Demosthenes 17.20, *Phoenix* 15/2 (1961), 74–78.
- J.J. Gabbert, Piracy in the Early Hellenistic Period: A Career Open to Talents, *Greece&Rome* 33/2 (1986), 156–163.
- A.W. Gomme, A Forgotten Factor of Greek Naval Strategy, *The Journal of Hellenic Studies* 53/1 (1933), 16–24.
- E. Hadjidaki, The battle against Alexander from Crete during the c. 4th B.C., *Acta of Conference, Alexander the Greek Cosmos–System and Global Contemporary Global Society*, Volume A, Under the auspices of M. Tritos, M. Papanikolaou, S. Pavlidis, Academy of Institutions and Cultures, Thessaloniki 2013, 102–112.
- A.J. Heisserer, Alexander's Letters to Chians: A Redating of SIG³ 283, *Historia* 22/2 (1973), 191–204.
- W.J. McCoy, Memnon of Rhodes at the Granicus, *The American Journal of Philology* 110/3 (1989), 413–433.
- A.T. Olmstead, *History of the Persian Empire*, The University of Chicago Press, Chicago&London, 1948.
- A.P. Parpas, *Alexander the Great: The Dissolution of the Persian Naval Supremacy 334–331 B.C.*, CreateSpace Independent Publishing Platform, Dubai 2013.
- F. Piejko, The „Second Letter“ of Alexander the Great to Chios, *Phoenix* 39/3 (1985), 238–249.
- S. Ruzicka, War in the Aegean 333–331 B.C.: A Reconsideration, *Phoenix* 42/2 (1988), 131–151.
- R. Seager, The Freedom of the Greeks of Asia: From Alexander to Antiochus, *CQ* 31/1 (1981), 106–112.
- P. Thonemann, Alexander, Priene and Nauchoch, y: *Epigraphical Approaches to the Post-Classical Polis: Fourth Century BC to Second Century AD*, eds. P. Martzavou and N. Papazarkadas, Oxford University Press, Oxford 2012, 23–36.

MA Aleksandar Simić

Faculty of Philosophy

University in Belgrade

ALEXANDER THE GREAT AND THE WAR IN AEGEAN (336–331 BC)

This article deals with the period of Aegean history from 336 BC to 331 BC. At that period the shape of the Aegean was forever changed. During these five years the Macedonians fought over the control of the Aegean basin at first against Persians and later against Spartan king Agis III. Although Alexander himself passed through the

Aegean and Asia Minor in 334 BC, the military operations began during the reign of his father, Phillip II in 336 BC, and the victory at the battle of Issus marked their end. Despite being insufficiently described in sources, the Aegean war was an important part of the history of Alexander's campaign because of the threat that the remaining Persian forces represented.

Key words: Alexander, Aegean, Macedonians, Persians, Memnon, campaign, mercenaries.